

„a népet senki sem tartóztathatja meg majd attól, hogy föl ne lázadjon”

Ribántszy József, a pesti forradalom szemtanúja sógorának, Walther Imrének
1848. március 16.

A pesti utca embere a leköszönő cenzorhoz hasonló kettősséggel viszonyult a békés forradalomhoz. Egyetértett a 12 pont követeléseivel, ugyanakkor félt is a következményektől. Elsősorban a parasztoktól, akik vasvillára nyársalhatnak minden „kaputos”, azaz városi kabátot hordó embert. Így volt ezzel március 15-e szemtanúja, Ribántszy József is, aki sógorát, a Pozsonyban tartózkodó Walther Imre ügyvédet tájékoztatta az eseményekről és félelmeiről. A Vácról a fővárosba látogató Ribántszyt elsősorban a forradalmi tömeg nagysága lepte meg.

A vértelen forradalomban egyetlen dolog fenyegetett sérülésekkel: a Landerer-nyomda előtt összegyűlő ötezer ember a havas esőben esernyőt tartott a kezében. A kis téren könnyen kiszúrhatták volna egymás szemét. Jókai szavára egyszerre csukták be ernyőiket, a sok ezer apró csattanás ágyúlövésnek hangzott. A pesti polgárember persze bármilyen történelmi helyzetben legyen is, délben megéhezik. Így lett a pesti forradalom az egyetlen a világon, amelyben ebédszünetet tartottak. Ebéd

után már tízezren gyűltek össze a Nemzeti Múzeumnál. Itt Vasvári és Irinyi szónokolt a tömegnek, Petőfi ezúttal nem szavalt el a versét. Elhatározták, hogy átvonulnak a pesti városházára, hogy a közgyűlést a 12 ponthoz való csatlakozásra bírják. A tömeghez ekkor csatlakozott Klauzál Gábor, volt országgyűlési vezérszónok és Nyáry Pál, Pest vármegye másodalispánja. A két liberális politikus estére átvette a mozgalom irányítását, és elérték, hogy a pesti polgárok többsége a radikális fiatalok oldalára álljon. Miközben a forradalmi küldöttség a városházán megszavaztatta a 12 pontot, az utcán elterjedt, hogy közeledik a katonaság, a tömegen kezdett erőt venni a riadalom. Mégis elindultak Budára.

Nyáry, Klauzál és Rottenbiller alpolgármester a helytartótanács elé terjesztette a város pecsétjével ellátott proklamációt. Az akkorra már majdnem húszezres

40 000 parasztot képzeltek Petőfi mögé

kavargó sokaságtól megrémült helytartótanács – Petőfi szavaival – „sápadt vala és reszketni méltóztatott, és öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett”. Nem csoda hát, hogy pár nap múlva azt is sokan elhitték, hogy Petőfi negyvenezer paraszt élén készül az urak ellen.

Kedves Sógor úr!

Örömmel vettem érdekes eseményekkel telt levelét, annál is inkább, mert egy-némely része nekünk elferdítve adatott itt elő, egyrészt pedig újságul szolgált, s elmondhatom, hogy nagy furorét csinált elannyira, hogy másolatban stafetaliter azonnal Kárpát bérci felé küldtetett, biztosítom azonban arról, hogy neve alá nem íratott, egyébiránt talán nem oly világban élünk már, hogy ettől is félni kellene.

Én tegnap jöttem meg Pestről, ott voltam, midőn a sajtószabadságot tetteg életbe léptették, s Petőfy buzdító verseiből még melegében kaptam egy példányt. Ennek tartalmát idő rövidsége miatt nem írhatom ide, de úgy hiszem, hogy mire levelem Pozsonyba jutand, akkoron ottand az több példányban fog vándorolni. Láttam a Városházánál a népgyűlést, nagyszerűségét az nevelte, hogy a hír után áhítózó néptömeg az egész városház terét elfoglalta, dacára a folytonos esőzésnek. A 12 pontból álló falragaszok ritka tüneményűek Pesten, s csoportosan tódul a nép olvasására és leírására: mint ma hallám, a Rákosmezején tartanak népgyűlést, honnét az izgatók az ország nagy részeibe fognak vándorolni, miknek egészen jó következéséről jótállani csakugyan nem lehet, mert a népet senki sem tartóztathatja meg majd attól, hogy föl ne lázadjon, ekkor pedig minden kaputosnak jaj lesz.

Arra kérem igen sürgetőleg, hogy egy nap csak félóraig gondolkodjék rólam, s e félóra alatt 1 fertályt szánjon levélírássra, mert szinte éhezünk a pozsonyi, bécsi újdonságokat.

(...) Gizella egészséges, édesanya tegnap eljött volna, de az öregúr nem bocsátotta a pesti zavargások miatt, az öregúr szomorú jövődőnek néz elébe, mert a privilégiumnak a nyakát szegték, mégpedig mint látszik, az ősiséget nem bántották; többet is írnék, de a posta megy, Isten vele.

Vác Mart. 16. 1848.

szerető sógor
Ribántszyky

„Egy kis része a kikelteknek engemet is illet”

Széchenyi István optimista levele Tasner Antalnak

1848. március 17.

De nem csak a közemberek gondolkodását hatotta át egyszerre a lelkesedés és az aggodalom. Széchenyi István órák alatt is képes volt egyikből a másikba esni. Március 14-ei naplójában még önmagát vádolta, amiért ellenőrizhetetlenné váltak a politikai folyamatok. „Rettentő sok gőz. A kazán nem robban. ... mert a hallgatóság akarata hajszálna megvalósul” – írta a felirati javaslat elfogadásáról. Némi malíciával figyelte a Zöldfa fogadó erkélyéről ünneplő ruhájában szónokló, elegáns hölgyektől körbevett Kossuthot, majd kártyázni ment kétségbeesett konzervatív párti barátaihoz. „Sokan gyülekeztek össze s nagy a szomorúság” – írta. – Felderítem őket, mintha én derűs volnék.”

Másnap hosszú tollal díszített kalapjában ő is tagja volt a Bécsbe induló országgyűlési küldöttségnek. Egyik pillanatban Magyarország „tökéletes felbomlásáról” vizionált, majd lelkesen számolt be a gőzhajón uralkodó optimista hangulatról. Végso konzekvenciaként ezt jegyezte fel a naplójába: „Mit lehet tenni? B. Lajost és K.-ot kell támogatni!” Bécsben, közös hintóútjuk során félelemmel figyelte, ahogy az utca emberei euforikus hangulatban virágkoszorúkat tettek Kossuth fejére, és némi meglepődöttséggel töltötte el, hogy útitársát, Kossuth feleségét is reszketni látta. De nem találta sokkal szívdérítőbbnek a császári udvar hangulatát sem, az ijedt arcú uralkodót egyenesen kínos látványnak nevezte. Innentől azon dolgozott, hogyan lehet a fontos változásokat forradalom nélkül, törvényes úton keresztül vinni. 16-a estére humora is visszatért. A hozzá hasonlóan kétségek közt őrlődő báró Eötvös Józsefet éjnek idején társaival felverte, , és „a törvény nevében!” kiáltással ráhozta a frászt. Végül Tasner Antalnak írott optimista levelében vont le az elmúlt napok tanulságát: mégis Kossuthnak volt igaza, hiszen néhány nap alatt több eredményt ért el, mint ő maga húsz év alatt.

Pozsony, 1848 március 17. estve.

Barátom, csudákat élünk! Nemzeti honunk hajszálon függött. Az első felvonás gyönyörűen sikerült. Én teli vagyok a legszebb reményekkel. Valóban egész mértékben élvezem mindazt, mi Bécsben tegnap és ma történt. Nekem úgy látszik, mintha ránk vagy azokra elvégre felnyílt volna az ész! Én nem tudok kételkedni nemzetünk legszebb kifejlődésén; s miután Batthyány és Kossuthnak hallatlan nagy szerepén csak örülni tudok, és Isten látja lelkemet, legkisebb irigység nem

rejlík keblemben, azon édes meggyőződésben ringatom magam, hogy politikámnak nincs egyéb mozdító ereje, mint ügyszeretet.

Fogok-e és minő részt venni az új kormányban, még nem tudom. Egészségem mizerábilis, alig tudok lábaimon állni.

Bécsről most nem írhatok; hanem, hogy egy kis része a kikeltéknek engemet is illet, arra esküdhetem.

Bárminőnek fog mutatkozni a második és harmadik felvonás, azt be kell várjunk. Mi engem illet, én Batthyány és Kossuthot legőszintébben fogom szolgálni. (...)

Az én politikám biztos volt, de lassú. Kossuth egy kártyára tett mindent, és legalább idáig annyit nyert a hazának, mint amennyit az én politikám tán 20 év alatt nem bírhatott volna előállítani. Ha reakció nem történik és több lesz bennünk a hazafiság, mint az irigység, s több a polgári erény, mint a dicsvágy, én biz azt hiszem, lesz még a magyarból valami, s pedig sok!

Széchenyi István

„sajtó kicsapongásai és visszaéléseinek kellő megtorlása”

15

Zichy Ferenc helytartótanácsi alelnök Buda város tanácsának

1848. március 17.

Gróf Zichy Ferenc, a budai helytartótanács alelnöke – vagy ahogy Klauzál Gábor megszólította: „alelölülője” – valószínűleg szívesen lett volna máshol március 15-én, mint a budai várban. A hozzá érkező küldöttségnek megpróbálta megüzenni, hogy ők jöhetnek, de a tömeg maradjon Pesten. Ezt, ha akarták volna, sem tudták volna elérni: a keskeny hajóhídon húszezer ember tartott a túlpartra, csoda, hogy nem szakadt szét alattuk. Végül Klauzál, Nyáry Pál és Rottenbiller Lipót alpolgármester tárgyaltak Zichyvel a követelésekről. Megállapodtak, hogy a helytartótanács nem fog katonaságot küldeni a rend fenntartására, ez a nemzetőrséggé alakult pesti polgárőrség feladata lesz.

A második követelés a politikai foglyok szabadon bocsátása volt. Ez nem volt túl nehéz feladat: összesen két státusfoglyot őrizek Pest-Budán. Az egyikük, egy román ügyvéd a pesti Újépületben raboskodott, érte már nem volt kedve visszamenni

senkinek, néhány héttel később szabadult. A másikuk, a félig horvát, félig szlovák Stancsics Mihály sajtóvétség és izgatás miatt került börtönbe 1847-ben egy Lipcsében megjelent műve miatt. Cellájának ajtaján fél 6-kor kopogtatott az őrparancsnok és közölte a fogollyal, hogy nemsokára kiszabadul. Megkérte, hogy beszéljen a tömeggel az érdekében, ő csak parancsot teljesített. „Börtönöm ajtaja feltárult, és beléptek Nyáry Pál, Klauzál Gábor és mások is többen, de ezek élén kedves feleségem, ki e szavakat hangoztatva borult keblemre: Nincs többé cenzúra! Én nagy meglepetésemben, hogy feleségem is jelen van, nem bírtam szólani” – emlékezett később. A forradalom tiszteletére aznap vette fel a magyarosabb Táncsics nevet. A szabadulást követően a lovakat kifogták a kocsijukból, így vitték a házaspárt Pestre. Táncsics alig várta, hogy vége legyen a hajcihőnek. Az esti színházi ünnepést inkább kihagyta, csak végre kettesben lehessen a feleségével.

A tömeg harmadik követelése a cenzúra azonnali eltörlése volt. Zichy ezt is megígérte, azzal a kikötéssel, hogy a sajtótörvény megszületéséig egy közbizalmat élvező ideiglenes bizottságra bízák a sajtó ellenőrzését. Erről szól a két város tanácsához írott levele, amelyben a városatyák, az Ellenzéki Kör és a pesti fiatalság képviselőiből összeállított grémiumra ruházta a sajtó útján elkövetett vétségek kivizsgálását.. Minden bizonytal boldog volt, hogy megszabadult a feladattól. Remek közigazgatási szakember volt, mindig szükség volt rá valahol. Egy hónappal később Széchenyi közlekedésügyi minisztériumának államtitkáraként dolgozott tovább, év végén pedig már Pozsony vármegye császári biztosává nevezte ki Windisch-Grätz herceg, majd a cári hadsereg mellé kirendelt császári főbiztos lett. A forradalom után az itáliai napsütésben, velencei hivatalnokként pihente ki a zivataros forradalmi napokat.

Nemes városi Tanács!

A megelőző cenzúra a törvényhozás további rendelkezéséig megszűnővén, a sajtó kicsapongásai és visszaéléseinek kellő megtorlása végett addig is, míg a törvényhozás intézkedend, a következő szabályok állíttatnak fel:

1-ször A sajtó minden megelőző cenzúra nélkül szabadon működik.

2-szor Minden akár könyvnyomtatás, akár könyomás által kiadott, bármely nemű irat vagy rajznak szerzője, szerkesztője vagy készítője az iratban vagy rajzban foglaltakért felelős.

3-szor Minden könyvnyomtató és könyvomó az illető irat vagy rajz kinyomása, és a szerzőnek átadása után tartozik azonnal a nyomatnak egy példányát az illető hatóság elnökének átadni.

4-szer Köteles azon példányt a kinevezett bizottság elnökének haladék nélkül felelősség terhe alatt azonnal átküldeni.

5-ször A sajtó útján elkövethető visszaélések és kihágások megbírálása végett rendelt ideiglenes bizottság névsora ide mellékeltek. (...)

1848. Március 17.

A jelszó mindenütt ez: **Éljen a király – éljen a szabadság!”**

16

Csóka Péter beszámolója a forradalmi változásokról öccsének

1848. március 21.

A forradalom napjának estéjére már az egész város lázban égett. Magyar és német polgárok egyaránt kitűzték magukra Szendrey Júlia előző nap megalkotott találmányát, a nemzetiszín kokárdát. A két nemzetiség tagjait egyébként is egyre nehezebben lehetett elkülöníteni egymástól. Amikor a forradalmárok a pesti közgyűléssel tárgyaltak, Szepessy Ferenc pesti polgármester helyettesét, a német születésű Leopold Rottenbillert kérte fel a határozat felolvasására, mondván, hogy az nála jobban beszél magyarul. A vásárra érkező vidékiek és az utcára tóduló egyetemisták miatt amúgy is minden rendű és rangú ember képviseltette magát. A 12 pont tartalmát sokan szájról szájra adták tovább. Így tett az eseményekről néhány nappal később beszámoló Csóka Péter is, aki még a dátumot is eltévesztette lelkesedésében. Hogy az általános eufória mennyire nem volt azonos Petőfi republikánus forradalmiságával, azt jól mutatja, hogy a levélíró szerint az utcákon a szabadságot és a királyt éltették leghangosabban.

Pedig Petőfiék ezt sem akarták a véletlenre bízni: már délben megrendelték a Nemzeti Színház direktoránál, Bajza Józsefnél, hogy az aznapra tervezett francia szomorújáték helyett a királygyilkosság drámáját, a *Bánk bánt* adassa, méghozzá ingyen. A programot más tekintetben is alaposan megtervezték. Amikor kiderült, hogy Táncsics nem lesz ott az esti előadáson, a forradalmárok azon törték a fejüket, hogy egy színész fogja helyettesíteni, mert az előre kitalált dramaturgiától nem akartak eltérni. A színház zsúfolásig megtelt, igazi forradalmi tabló állt össze: a földszinten kofák, mesterlegények, kispénzű diákok. A páholyokban a város előkelői és a nap hősei, a Fillinger fiataljai. A *Bánk bánt* nem lehetett végigjátszani. Az első felvonás után a közönség ráunt a lassan hömpölygő cselekményre, és valami forradalmi akart. A nagy zajongásban a darab szereplői alkalmi kórusként együtt

énekelték el a Szózatot, a *Marseillaise*-t, a *Rákóczi-indulót* és a *Hunyadi László* áriáját. (Csak sokadjára jutott eszükbe, hogy Erkel Ferenc nemrégiben megzenésítette Kölcsey *Himnusz* című versét, így amikor kifogytak a repertoárból, azt is elénekelték.) A közönség azonban egyre hangosabban Táncsicsot követelte. Petőfi és Vasvári próbálták lecsendesíteni a tömeget, de szavaikat elnyelte a lárma. Többen elérkezettnek látták az időt, hogy színpadra vezessék az ál-Táncsicsot, hadd kapja meg a nép, amit szeretne. Jókai azonban nem hagyta, hogy a forradalom estje egy ilyen kínos paródiával folytatódjon, ezért bejelentette, hogy beszélni fog a közönséghez.

A színpalak mögötti félhomályban csaknem összeütközött a Gertrudist alakító Laborfalvi Rózával. Jókai öltözete estére kissé viseltesnek tűnt: csizmája sáros volt, ruhája az esőtől átázott, csak a cilindere szalagjába tűzött óriási piros toll kölcsönzött neki némi forradalmi külsőt. A színpadra állva elmesélte Táncsics kiszabadítását és azt, hogy a fáradt hazafi most nem tudott eljönni. Beszédét némi taps fogadta, de azért a közönség nem örült, hogy nem láthatja élőben a kiszabadított rabot. A tapsrend természetét értő Laborfalvi Róza ekkor lépett a színpadra. Levette jelmezéről a saját maga által varrt, erdélyi és magyar színekkel készített piros-fehér-zöld-sárga-kék kokárdáját, és a szónok mellére tűzte. A taps végre felmorajlott, de Róza ezt is tudta fokozni. Ott, a közönség szeme láttára megcsókolta a kissé megszeppent író. A nézőtéren ováció tört ki: a szerelem megmentette az estét, és győzött a szabadság is.

Kedves öcsém, Márton, s Testvéreim közönségesen!

Jóllehet, ti többnyire hideg vérrrel vagytok hozzám, de én mégis szeretlek benneteket, és most is megmutatom, hogy tinéktek sok új dolgot fogok tudtokra adni, melyek Pesten és Bécsben mostanába történtek, úgymint:

A legközelebb múlt héten, március 16-án Pozsonyból, az Országgyűlésről bizonyos újság érkezvén, a városi nép igen nagy zendülésbe és mozgásba jött, s az utcákon százanként, s ezerekenként csoportoztak az emberek, és mindenütt ez a kiáltás hallott: éljen a szabadság. Ez így ment egész három nap. Mert az ország 12 fő dolgot kért a királytól, nevezetesen, hogy egy minisztérium legyen Pesten. 2. Hogy minden embernek szabadon lehessen a tipográfiába kinyomtatni könyvet. 3. Hogy minden esztendőben Pesten országgyűlés tartasson. 4. A Törvény előtti egyenlőség Polgári és Vallási tekintetben. 5. Hogy a királyi városok, polgárok olyan számú őrseget állíthassanak föl polgárokból, mennyit csak lehet. 6. A közteherviselés, a katonatartás, adófizetés a jobbaggyal egyformán történjen. 7. Az urbárium és robot eltöröltetése. 8. A Nemzeti Bank. 9. Esküdtszék képviselet alapján.

A magyar országgyűlés küldöttsége az uralkodó előtt 1848. március 15-én

10. A katonaság a Hazához esküdjön, nem a Királyhoz. 11. A politikai státusfogyók szabadon bocsáttassanak. Magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, és az idegeneket küldjék el. 12. Magyarország Erdéllyel kapcsolódjon össze, és hogy ezen kívánságnak a Pestvárosi Tanács is írja alá magát. A staféta felment Bécsbe, és a Palatinus közbejárása által meg is történt minden, és azonnal tüstént kezdtek a polgárok verbuválni, és egy nap alatt több mint ezer ember beállott. Minden ember, aki hazafinak tartja magát, nemzeti szín pántlikábul rózsát visel, mely pántlika zöld, veres és fejér színű tarka. Ilyen zúrjavart még életemben többet nem értem, és csak az az egy legszebb volt, kárt nem volt szabad tenni, és még nem is tettek. Hogy ti is kapjatok és nyerjetek valamit, íme néktek is küldök egy darabot, olvassátok.

(...) Muszkaországon kívül egész Európa zendülésben van. Hogy még tovább mit érünk, nem tudjuk. Pesten minden utcákon az ablakokból és tornyokon a nemzeti színű zászlók lobognak, ezen írásokkal: éljen a szabadság. (...) A jelszó mindenütt ez: Éljen a király – éljen a szabadság!

Isten áldjon meg titeket is mindnyájotokat. Éljetek, szerencsésen kívánom.
Mart. 21-en 1848.

szerető testvéred
Csóka Péter

17 „Hol eddig császári szín volt, tegnap kezdték azt nemzetivel felcserélni”

Szabó Alajos Egressy Gáborhoz a forradalmi változásokról
1848. március 18.

Másnap reggel Jókai és a nála 12 évvel idősebb, ünnepest színész nő már együtt andalgott a fellobogózott pesti utcákon. A város sem ébredt másnaposan, a lelkesedés folytatódott. Petőfiék tudták, hogy történelmet csináltak, ezért szinte azonnal emlékműveket kívántak állítani a forradalomnak. Az Egyetem teret Március 15. térnek, a Landerer nyomda előtti utcát Szabadsajtó utcának, a Városháza melletti teret Szabadság térnek keresztelték el Rottenbiller és a pesti közgyűlés támogatásával. Törzskávéházukat, a Pilvax-Fillingert pedig inntől kezdve fennköltlen csak a „Szabadság csarnokaként” emlegették, de nem valószínű, hogy ezt a reggeli feketéjüket kortyolgotó pestiek is átvették volna tőlük.